

Els articles en la toponímia actual de les Pitiüses

per Enric Ribes i Marí

0. Introducció

Aquest article és un extracte d'un dels apartats de la meua tesi doctoral, en la qual vaig fer un acostament diacrònic i sincrònic al dialecte eivissenc a partir de la toponímia de la costa. En la tesi vaig partir d'un corpus de milers de topònims de tota la costa pitiüsa.¹ En l'apartat de morfologia, un dels aspectes interessants és la mobilitat dels articles. És cert que la toponímia té tendència a la fossilització, però pel que fa als articles, encara està en discussió si formen part dels topònims o no. En qualsevol cas, en aquest article faig una aproximació a l'ús dels articles en la toponímia eivissenca i formenterera.

En l'eivissenc actual hi ha tres articles: l'article estàndard, amb un ús col·loquial prou restringit, l'article salat, que és el predominant en el registre col·loquial, i l'article personal, que sol acompanyar noms personals de tot tipus.

1. En aquest article, cada vegada que esmenti un topònim indicaré entre parèntesis, amb un número romà, a quin tram de costa correspon: I) costa vilera; II) costa vilera abans de 1965; III) talassonímia de Vila; IV) Jesús; V) Santa Eulària des Riu; VI) Sant Carles de Peralta; VII) Tagomago; VIII) sa Cala; IX) Sant Joan de Labritja; X) Sant Miquel de Balansat; XI) Sant Mateu d'Albarca; XII) Corona; XIII) Sant Antoni de Portmany; XIV) Sant Agustí des Vedrà; XV) sa Conillera, illa des Bosc, ses Bledes i s'Espartar; XVI) Sant Josep de sa Talaia; XVII) es Cubells; XVIII) es Vedrà i es Vedranell; XIX) Sant Francesc de s'Estany; XX) Sant Jordi de ses Salines; XXI) s'Espardell i talassonímia formenterera; XXII) s'Espalmador; XXIII) costa de ponent de Formentera; XXIV) costa de migjorn de Formentera; XXV) costa de tramuntana de Formentera.



A dalt, el petit nucli de la Revista, topònim que sol usar-se, encara avui, amb l'article estàndard entre la majoria dels parlants

1. L'article estàndard, un article en retrocés

L'article estàndard o literari és l'article definit derivat del llatí *ILLU*, *ILLOS*, *ILLA*, *ILLAS* en posició àtona, que ha donat tres tipus de formes per a l'article en català: les formes etimològiques (*lo*, *los*, *la*, *les*), de les quals l'eivissenc ha perdut les dues primeres; les formes reduïdes (*l*, *ls*), que apareixen en contextos vocàlics en què es dona l'elisió de la vocal etimològica; i les formes reforçades, només per al masculí (*el*, *els*). Com pot observar-se, idò, en l'eivissenc,

com en el català central, les formes reforçades de l'article han substituït les etimològiques, que hi eren habituals en la llengua medieval.

Val a dir que l'article estàndard és el que s'ha utilitzat sempre a les Pitiüses en els registres cultes o formals, des del segle XIII, i s'ha usat igualment a partir de la Renaixença de la darrereria del segle XIX fins als nostres dies, com ja remarcava Villangómez (1981: 13). Només els anys foscos dels segles XVIII i XIX, i de part del XX, en què la llengua catalana va ser totalment apartada

Taula de l'article estàndard

	Masculí	Masculí + vocal	Femení	Femení + vocal
Singular	<i>el</i>	<i>l'</i>	<i>la</i>	<i>l'</i>
Plural	<i>els</i>	<i>els</i>	<i>les</i>	<i>les</i>



A dalt, a la dreta, el penya-segat conegut com salt des Cans o el Cel des Cans, al vessant de ponent de la punta des Jondal.

dels àmbits oficials, va aparèixer l'article salat en alguns usos que tradicionalment havien estat reservats al literari, com la representació per escrit de la toponímia, per exemple.

A la pàgina anterior hi ha una taula amb les formes de l'article estàndard que són presents en el dialecte eivissenc i en la toponímia costanera.

Josep Marí Marí (1973: 38-41) va recollir, quasi exhaustivament, tota la casuística d'ús de l'article literari a les Pitiüses, que coincideix, *grosso modo*, amb la de Mallorca i Menorca, amb lleus diferències. Marí classificava aquests casos en quatre grans grups: noms, noms de caràcter religiós, topònims i locucions. Joan Veny (1999: 73-75), sense recollir la classificació de Marí, també confegeix una llarga llista de casos en què és habitual l'ús de l'article estàndard en la parla de les Pitiüses, i, a més, publica una petita narració redactada per Marià Vi-

llangómez en el marc de les classes de català que aquest impartia a l'Institut d'Estudis Eivissencs. La narració, de més d'una pàgina, s'ajusta a l'eivissenc col·loquial i no conté cap altre article que no sigui el literari (ibid.: 153-154).

L'ús de l'article estàndard en la toponímia de les Pitiüses inclou alguns casos de caràcter general en aquestes illes, com algunes paraules que es volen individualitzar, algunes locucions adverbials i frases fetes. Tanmateix, el treball de Josep Marí constitueix una foto fixa d'un tret de l'eivissenc dels anys 70 del segle passat. Però la llengua evoluciona, i el dialecte eivissenc també canvia, i en alguns dels casos –i dels topònims– que recull Marí ja s'està produint un inici de substitució de l'article estàndard pel salat. Per tal de visualitzar millor la situació de l'article estàndard en els topònims de les Pitiüses i el seu major o menor grau de perill de substitució, he elaborat uns quadres que recu-

llen tots els noms de lloc localitzats a la costa pitiüsa que contenen l'article literari, i n'he fet una gradació, que veurem a continuació. Començarem pel grau 1, en el qual situem els topònims en què l'article salat ja ha bandejat pràcticament l'article estàndard.

En aquests casos, sobta trobar noms de punts cardinals o el nom del Diable amb l'article salat, quan encara la majoria de parlants sol usar-los acompanyats de l'article estàndard, tal com assenyalaven Josep Marí Marí (1973: 39-40) i Joan Veny (1999: 74). Tanmateix, aquests topònims només reflecteixen una tendència del llenguatge parlat a estendre més i més l'article salat. En el cas del primer topònim del quadre, *es Mar Blau*, es tracta d'un hotel o establiment turístic, i Marí (1973: 39) ja apuntava, en parlar dels noms d'hotels i bars que anaven precedits de l'article literari, que «[...] l'article balear també és aplicable en denominacions com les apuntades». I encara afegia que «[...] en general, els noms de bars requereixen aquest article [baleàric]». Pel que fa als altres topònims del quadre anterior, en un d'ells el *Mapa Topogràfic Balear* recull una variant amb article estàndard que no he pogut recollir oralment; i quant a la resta, en tots els casos he pogut sentir variants amb article literari ja fa devers 30 anys, variants que en l'actualitat ja no se senten. Josep Marí (ibid.: 40) també recull *la Revista* i *el Ram*.

Veurem, a continuació, un segon grau del procés de substitució de l'article estàndard pel salat, mitjançant un quadre, a la pàgina següent (grau 2).

En aquests casos, el primer mostra clarament el procés de substitució de l'article estàndard per l'article salat. Es tracta d'un topònim que correspon a un lloc del barri de sa Penya, de la ciutat d'Eivissa. El segon cas correspon a una penya situada a la zona des Canar, parròquia de Sant Carles de Pe-

Grau 1: L'article salat ha bandejat l'article estàndard

<i>es Mar Blau</i> (I) <i>sa punta de sa Torre</i> (VI) ² <i>sa cova des Nord de s'Illa Murada</i> (X) <i>sa cova des Diable</i> (XIV)	<i>sa platja de sa (la) Trinxà</i> (XIX) <i>sa (la) Canal</i> (XIX) <i>sa (la) Revista</i> (XIX) <i>es (el) Ram</i> (XXIV)
--	---

2. Al *Mapa Topogràfic Balear* apareix la *Punta de la Torre* [sic].

Grau 2: L'article estàndard ja s'usa menys que el salat

<i>sa</i> o <i>la</i> Miranda (I)	davall <i>el</i> Cel des Cans (XVII)
<i>sa</i> o <i>la</i> Carbonera (VI)	

Grau 3: S'usen tots dos articles, que es van alternant

<i>sa</i> o <i>la</i> punta de Baix (I)	<i>la</i> Plana o <i>na</i> Plana ⁴ (IX)
s'edifici d'Obres <i>del</i> o <i>des</i> Port (I)	<i>el</i> o <i>es</i> Cel des Cans (XVII)
<i>sa</i> o <i>la</i> Comandància de Marina ³ (I)	<i>sa</i> plaça <i>del</i> o <i>des</i> Delme (XXV)
<i>l'Església</i> o <i>s'Església</i> (VI)	<i>sa</i> placeta <i>del</i> Delme o <i>sa</i> plaça <i>des</i> Delmes o Delms (XXV)

Grau 4: Predomina l'ús de l'article estàndard, però el salat ja s'usa esporàdicament

<i>l'Ebeso</i> o <i>s'Ebeso</i> (I)	<i>sa</i> punta de <i>la</i> o <i>sa</i> Donzella (XXIII)
<i>sa</i> punta de <i>la</i> o <i>sa</i> Mar Loca (I)	<i>sa</i> punta de <i>la</i> o de <i>sa</i> Xíndria (XXV)
<i>la</i> o <i>sa</i> Mar Loca (I)	es torrent de <i>la</i> o de <i>sa</i> Plaerança (XXV)
<i>sa</i> punta de <i>la</i> o <i>sa</i> Rajada (I)	<i>sa</i> cova de <i>la</i> o de <i>sa</i> Plaerança (XXV)
<i>la</i> o <i>sa</i> Punta (I)	
<i>la</i> o <i>sa</i> Sala (I)	
<i>la</i> o <i>sa</i> Xapa (VI)	

ralta. És un microtopònim molt poc conegut i usat. En el tercer cas, allò que crida l'atenció és que s'ha passat del genèric *salt*, que va esdevenint opac, a *cel*, substantiu que en eivissenc sol anar acompanyat de l'article estàndard (Villangómez 1972: 186; Marí 1973: 38; Veny 1999: 74). Es tracta, doncs, d'un cas invers, on l'article literari ha pres posicions al salat, arrossegat pel substantiu que l'acompanya.

Podem veure, en la següent taula, un tercer grau, en el qual tots dos articles s'alternen en la toponímia. En la majoria dels exemples d'aquesta taula els topònims contenen noms d'institucions on és perfectament observable el caràcter invasiu de l'article salat: *Obres des Port*, *sa Comandància de Marina*, *s'Església*, *sa plaça des Delme* (el

delme no és pròpiament una institució, per bé que es tractava d'un impost ben institucionalitzat). Pel que fa als altres dos casos, el primer topònim del quadre correspon a una punta encara coneguda, sobretot,

com *la Punta*, topònim que va sent substituït pel de *la* o *sa* punta de Baix. I l'altre cas és el d'una roca plana situada a la costa de Sant Joan de Labritja.

Veurem encara, a continuació, un quadre amb els noms de lloc en què encara predomina l'article estàndard (grau 4).

Pel que fa a aquest quadre, val la pena de ressenyar que la majoria dels topònims apareixen en les llistes de Josep Marí (1973: 39-40) com a noms de lloc que exigien l'ús de l'article estàndard: *l'Ebeso* (que també admetria l'article salat), *sa punta de la Mar Loca*, *la Punta*, *sa punta de la Rajada*, *la Xapa*, *sa punta de la Xíndria*. És una mostra més de com és d'invasor l'article salat del territori que fins fa pocs decennis era exclusiu de l'article estàndard.

Finalment veurem, a la pàgina següent, un quadre de topònims en què sempre s'usa l'article literari (grau 5). En aquest quadre es pot observar que la majoria dels topònims que inclouen l'article estàndard es corresponen amb l'ús d'aquest article que ressenyen Marí, Villangómez i Veny: noms relacionats amb el món religiós, noms que corresponen a institucions, als punts cardinals, a locucions, etc., i fins i tot a diversos topònims. Tot i això, el quadre conté alguns noms

A baix, l'arraval des Caló, a Formentera, vist des de la plaça del Delme, que es veu parcialment, en primer terme (foto: Laura Rbes Martínez).



3. És un dels casos que Josep Marí (1973: 39) posa com a exemple: segons ell només es deia *la Comandància* o simplement *Comandància*.

4. Observi's que ací l'article estàndard no s'alterna amb el salat, sinó amb el personal.

Grau 5: Sempre s'usa l'article estàndard

sa finca de Ca <i>les</i> Ànimes (I) sa llegítima de Ca <i>les</i> Ànimes (I) es racó de <i>la</i> Punta (I) <i>la</i> Punta (I) sa punta de <i>la</i> Mata (I) es molí de <i>la</i> Punta (I) <i>la</i> Punta des Molí (I) es cementeri de <i>la</i> Reina (I) sa punta <i>del</i> Calvari (I) <i>el</i> Calvari (I) es salt <i>del</i> Calvari (I) sa Creu <i>del</i> Calvari (I) sa bateria <i>del</i> Calvari (I) es fort <i>del</i> Calvari (I) es camí <i>del</i> Calvari (I) sa cadira <i>del</i> Bisbe (I) sa punta de <i>la</i> Rajada (I) sa platja de <i>la</i> Punta (I) sa raconada de <i>l'</i> Ajuntament (I) sa raconada de baix de <i>l'</i> Ajuntament (I) baix <i>del</i> Convent (I) baix <i>del</i> Calvari (I) baix <i>el</i> Calvari (I) sa murada <i>del</i> Convent (I) <i>la</i> Bomba (I) <i>la</i> Marina (I) <i>la</i> (o Ø) Comandància (I) dins <i>la</i> Sala (I) es camí de s'Hort <i>del</i> Bisbe (II) es camí de s'Hort <i>del</i> Rei (II) es camí <i>del</i> Rei (II) es camí de <i>l'</i> Horta (II) <i>la</i> Barra (III) dalt <i>la</i> Barra (III) es Canal de Ca <i>la</i> Figuera (VIII) Portinatx <i>del</i> Rei (IX) es port de Portinatx <i>del</i> Rei (IX) sa pesquera de <i>la</i> Plana (IX) <i>la</i> Mare de Déu o <i>la</i> Mare de Déu des Castellar (XII) <i>el</i> Bisbe (XII) <i>la</i> Mare de Déu (XII) sa cova de <i>la</i> Mare de Déu (XII)	sa punta de <i>la</i> Mare de Déu (XII) sa punta <i>del</i> Nord de ses Variades (XIII) sa punta <i>del</i> Sud de ses Variades (XIII) es pujolet <i>del</i> Ram (XIV) <i>la</i> Bassa (o cala Bassa) (XIV) sa platja de <i>la</i> Bassa (XIV) es cap de <i>la</i> Bassa (XIV) sa punta de <i>la</i> Bassa (XIV) sa cova de <i>la</i> Bassa (XIV) <i>l'</i> Estància de Dins (XV) <i>l'</i> Estància d'en Terra (XV) <i>l'</i> Estància de Fora (XV) es sec <i>del</i> Carall (XVI) <i>l'</i> Oliva (XVII) <i>la</i> Vaca (XVII) es cap de <i>la</i> Vaca (XVII) baix de <i>la</i> Vaca (XVII) <i>la</i> Bóta (XVIII) <i>la</i> (o na) Xemena (XVIII) <i>l'</i> Encant (XVIII) <i>la</i> Cabra (XVIII) sa punta de <i>la</i> Cabra (XVIII) sa cova <i>del</i> Pare Palau (XVIII) sa cova de <i>la</i> Mare de Déu (XVIII) <i>la</i> Catedral (XVIII) <i>la</i> Rama (XIX) sa cova de <i>la</i> Rama (XIX) sa punta de <i>la</i> Rama (XIX) es esculls de <i>la</i> Rama (XIX) s'embarcador <i>del</i> Bisbe (XIX) sa seca o es baix de <i>l'</i> Enteniment (XIX) es torrent de <i>la</i> Xanga (XIX) <i>la</i> Xanga o <i>la</i> Xanca (XIX) sa punta de <i>la</i> Xanga (XIX) s'illa de <i>la</i> Xanga (XIX) sa illeta de <i>la</i> Xanga (XIX) es avaradors de <i>la</i> Xanga (XIX) es torrent de <i>la</i> Xanga (XIX) <i>l'</i> Esponja (XX) es baix de <i>l'</i> Esponja (XX) <i>la</i> Mola per s'Espardell (XXI)	es pas de n'Adolf <i>del</i> Nord (XXIII) es pas de n'Adolf <i>del</i> Sud (XXIII) can Toniet de <i>la</i> Mare de Déu (XXIII) es camí de <i>la</i> Mola (XXIII) <i>la</i> Savina (XXIII) sa casa des Motoret de <i>la</i> Savina (XXIII) es moll de <i>la</i> Savina (XXIII) es port de <i>la</i> Savina (XXIII) es far de <i>la</i> Savina (XXIII) s'Illa de <i>la</i> Savina (XXIII) sa punta de <i>la</i> Savina (XXIII) can Joan de <i>la</i> Savina (XXIII) <i>la</i> mar Gran (XXIII) sa punta de <i>la</i> Gavina (XXIII) sa torre de <i>la</i> Gavina (XXIII) es pla <i>del</i> Rei (XXIV) es camí des Pla <i>del</i> Rei (XXIV) es Porxos de <i>l'</i> Anguila (XXIV) sa cova de <i>l'</i> Anguila (XXIV) sa punta de <i>l'</i> Anguila (XXIV) es picatxo de <i>l'</i> Anguila (XXIV) sa punta de <i>la</i> Donzella (XXIV) <i>la</i> Mola (XXIV) es faro de <i>la</i> Mola (XXIV) sa punta de <i>la</i> Cíndria (XXIV) <i>la</i> Xíndria (XXV) sa punta de <i>la</i> Xíndria (XXV) es racó de <i>la</i> Xíndria (XXV) ses canteres de <i>la</i> Xíndria (XXV) es blanc de <i>la</i> Xíndria (XXV) es negre de <i>la</i> Xíndria (XXV) es penyal o sa punta de <i>la</i> Gavina (XXV) <i>la</i> Fernanda (XXV) es penyals de <i>la</i> Fernanda (XXV) sa cova de <i>la</i> Fernanda (XXV) sa punta de <i>la</i> Fernanda (XXV) ses Potades <i>del</i> Diable (XXV) ses Potades <i>del</i> Dimoni (XXV) sa punta de <i>la</i> Mola (XXV)
---	---	--

de lloc amb article estàndard que enriqueixen la llista de Josep Marí.

Ara bé, si miram la llista anterior amb atenció, veurem que, fora dels casos en què el llenguatge quotidià dels eivissencs i formentersers manté l'article estàndard, es tracta o bé de topònims d'una certa importància o, ben al contrari, de micro-

topònims. En el cas d'aquests, el seu perill de desaparició és imminent: ja són coneguts i usats per molt poques persones. En els altres casos, potser la seua relativa importància ha actuat a favor de la conservació de l'article estàndard, tot i que ja es pot sentir que hi ha gent jove que diu *sa Mola* o *sa Savina*. La tendèn-

cia cap a la substitució de l'article estàndard pel salat no es produeix tan sols en la toponímia i deu ser afavorida per una tendència a la simplificació: com que l'article que hom identifica com a propi del dialecte és el salat, els parlants tendeixen a usar *sempre* el salat. El perill de desaparició de l'article estàndard

en la toponímia és, doncs, a hores d'ara, un fet.

Aquesta tendència a la substitució de l'article estàndard pel salat és encara més acusada a Formentera, com es pot observar en els exemples esmentats i com ja he posat de manifest amb anterioritat (Ribes 2014: 159).

1.1. Contraccions

Les formes masculines de l'article estàndard es contreuen quan es troben amb les preposicions febles *a*, *de*, *per* i *per a*, i amb la partícula *ca* (reducció del mot *casa*). Les formes contretes no solen formar part dels topònims, llevat de casos excepcionals, com pot observar-se en els quadres anteriors, però és molt habitual la combinació d'un d'aquests elements amb l'article d'un topònim, cosa que dona com a resultat algunes formes amb contracció.

2. L'article salat

L'article salat és l'article definit derivat del llatí IPSU, IPSOS, IPSA, IPSAS en posició àtona, que ha donat tres tipus de formes per a l'article en català: les formes etimològiques (*so*, *sos*, *sa*, *ses*); les formes reduïdes (*s*), que apareixen en contextos vo-



A dalt, la Rama, la punta de la Rama i els esculls de la Rama, a la costa de migjorn d'Eivissa. Tots aquests topònims s'usen sempre amb l'article estàndard.

càlics en què es dona l'elisió de la vocal etimològica; i les formes reforçades, només per al masculí (*es* per al singular i *per* al plural). En l'eivissenc, com en els altres dialectes baleàrics, es conserva l'ús de les formes plenes per al masculí, bé que només quan van precedides de les preposicions *amb* o *en* (Villangómez 1972: 53).

normalment formant part de topònims o antropònims. Només en l'esquifida Renaixença eivissenca i en la primera meitat del segle XX l'article salat sortí escadusserament dels registres informals o col·loquials i s'introduí en registres formals (algunes poesies de Macabich, el *Catecisme de sa Doctrina Cristiana* que impulsà el bisbe Salvi Huix Miralpeix, etc.).

Des del punt de vista diacrònic, aquest article era el que usaven els conquistadors i repobladors catalans del segle XIII en registres col·loquials, ja que en registres formals s'usava l'article estàndard.

Aquesta situació es va mantenir fins al segle XVIII,⁵ en què la llengua catalana desapareix dels usos formals a les Pitiüses, circumstància que dona peu a l'aparició de l'article salat també en usos formals, però en escrits en castellà,

L'article salat, a voltes conegut com article baleàric, també és usat a la Costa Brava, a la vall de Gallinera i a Tàrbena. Però a les Pitiüses i a les Balears aquest article manté tota la vitalitat d'ús, a diferència del que passa a la Costa Brava, i també en tots els registres orals, a diferència del que passa a la zona alacantina, on moltes voltes l'article salat es reserva a l'ús intern.

Com es veu en el quadre anterior, en eivissenc, a diferència del mallorquí i del menorquí, les formes de l'article acabades en *-s* no pateixen assimilacions, encara que, per fonosintaxi, aquesta entri en con-

Contraccions amb l'article estàndard	
<i>a + el → al</i>	Vaig <i>al</i> Calvari
<i>de + el → del</i>	Vénc <i>del</i> Convent
<i>per + el → pel</i>	He passat <i>pel</i> Convent
<i>per a + el → per al</i>	
<i>a + els → als</i>	
<i>de + els → dels</i>	
<i>per + els → pels</i>	
<i>per a + els → per als</i>	
<i>ca + el → cal</i>	
<i>ca + els → cals</i>	

Taula de l'article salat				
	Masculí	Masculí + vocal	Femení	Femení + vocal
Singular	<i>es</i>	<i>s'</i>	<i>sa</i>	<i>s'</i>
Singular precedit de les preposicions <i>amb</i> o <i>en</i>	<i>sa</i>	<i>so</i>	<i>sa</i>	<i>s'</i>
Plural	<i>es</i>	<i>es</i>	<i>ses</i>	<i>ses</i>
Singular precedit de les preposicions <i>amb</i> o <i>en</i>	<i>sos</i>	<i>sos</i>	<i>ses</i>	<i>ses</i>

5. Que l'article salat no gaudia de prestigi social ho demostra una de les *Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, de Bernat Fenollar i Jeroni Pau, escrites entre 1492 i 1497, que recomanava evitar *ça casa* i, en canvi, usar *la casa* (Martí 1990: 65).



A dalt, el portal de la feixa de Cas Cotxos, que servia de monjoia als pescadors, al bell mig de la platja de Talamanca.

tacte amb una altra sibilant. En eivissenc tampoc no existeix la forma de plural masculí *ets*, que en mallorquí i menorquí deu ser fruit de les assimilacions consonàntiques anteriors: partint de pronúncies com [ətsánts] ‘els sants’, que es troben en aquests dialectes baleàrics (però no en eivissenc), els parlants degueren interpretar el segment inicial, *ets*, com si fos l'article, i degueren expandir-ne l'ús als contextos prevocàlics.

Atès que l'article salat és el predominant en l'eivissenc, i que la

gran majoria de topònims de la costa pitiüsa el contenen, en una forma o una altra, consider innecessari fer llargues llistes de topònims reproduint totes les variants que contenen articles salats. N'hi ha prou de fer una ullada a la toponímia costanera per a comprovar-ho.

2.1. Contraccions

Com passa amb l'article estàndard, l'article salat pot formar part de contraccions, i en aquest cas podem trobar nombrosos topònims que en contenen.

<i>Contraccions amb l'article salat</i>	
<i>a + es → as</i>	
<i>de + es → des</i>	<i>ca na Marieta des Viver</i> (I), <i>can Vicent des Moliner</i> (I)
<i>per + es → pes</i>	
<i>per a + es → per as</i>	
<i>a + es (pl.) → as (an es)</i>	<i>es camí des Hortets as Corral</i> s (XII), <i>es camí d'Anar an es Tions</i> (II)
<i>de + es (pl.) → des</i>	<i>sa casa des Bosquets</i> (I), <i>ses feixes des Burgos</i> (I)
<i>per + es (pl.) → pes</i>	
<i>per a + es (pl.) → per as</i>	
<i>ca + es → cas</i>	<i>cas Saboner</i> (I), <i>cas Josepí</i> (I), <i>cas Coronar</i> (I), <i>cas Cotxo</i> (I)
<i>ca + es (pl.) → cas</i>	<i>cas Serretes</i> (I), <i>cas Vinyes</i> (I)

Tot i que algunes contraccions no apareguin en els noms de lloc de la costa pitiüsa, és fàcil trobar-les en el llenguatge parlat. Vet aquí algunes frases que en poden servir d'exemple:

Anirem as Botafoc.

Venim des Codolar.

Hem pescat pes Bol des Seclet.

Sa prohibició de pescar és per as Boldador.

Mos quedarem a nedar as Arenals.

Davall es pins des cingles d'Albarca hi ha llentillera borda.

Hem anat a nedar pes Aranys.

Estan preparant una jornada de neteja per as Calons.

Hem passat pes camí de Cas Metge Pujolet.

Sa feixa de Cas Negrets fa molts anys que està abandonada.

De la mateixa manera, les formes plenes de l'article salat, *so* i *sos*, no apareixen en la nostra relació toponímica, però és possible sentir-les en alguns contextos:

Es Vedrà, amb so Vedranell, forma part d'un parc natural.

Hi ha molt de cerver, en so torrent des Cerverar.

Es cap de Rubió és molt penyalós, amb sos Tossals i sa Torrassa.

Hi ha molts de corbs marins, en sos Trencs.

Cal dir, tanmateix, que les formes *so* i *sos* són més habituals darrere la preposició *amb*, i són més aviat rares darrere la preposició *en*. A més, cal assenyalar que l'ús d'aquestes formes plenes de l'article salat està en retrocés entre els parlants joves.

3. L'article personal

L'eivissenc, com els altres dialectes baleàrics, conserva les formes de l'article personal medieval (*en*, *na*, *n'*) provinent de DOMINE, DOMINA, usat en el seu origen com a tractament de cortesia. L'ús d'aquest article manté tota la seua vitalitat davant noms de persona (noms de pila, llinatges, malnoms, motius familiars), i fins i tot s'aplica a animals i coses (cabres, gats, cans, estels, figueres, roques, esculls) (Veny 1999: 76). Al Principat, l'article personal ha anat reculant da-

vant l'article estàndard, i així ja no s'hi usa el femení *na*, substituït per *la*, i el masculí *en* va perdent força davant *el*. Aquesta reculada pot obeir també a qüestions de prestigi. Bofarull i Blanch (1867: 11-12) deien: «En el acusativo se añaden á la preposicion á las partículas *ne en* formando contraccion, tratándose de nombres ó apellidos de personas; v. g. Llévelo á Pedro, llévelo á Freixas; *pórtaho á n'En Pere*, *pórtaho á n'En Freixas*; mas esto suena solo en la pronunciacion vulgar, sin duda para evitar cacofonía y nó en todas las comarcas, pues desde el Panadés hácia el Ebro, se usa en su lugar el artículo, y asi se dice: *pórtaho al Pere* ó *á n'el Pau*». I el 1924, un curiós debat públic entre Ruyra i Rovira i Virgili posava sobre la taula el prestigi d'aquest article (Manent 1982: 1-5).

Vegem, només a tall d'exemple, alguns topònims que contenen l'article personal, en alguna de les seues formes:

es salt d'*en* Jeroni (I)
ses cases d'*en* Llorenç Castelló (I)
can Joan de *n'*Andreu (I)
sa feixa de *n'*Hereu (II)
es puig de *na* Fèlix (I)
es molí de *na* Secorrada (I)
es prat de *n'*Adela (I)
sa partió de *n'*Àngela i *na* Vicenta (XXIV)



A dalt, en Marcús, a la costa de Sant Carles de Peralta. És un illot avui unit artificialment a terra. *Marcús* era un nom relativament freqüent en l'Edat Mitjana.

3.1. Pluralitzacions

Tot i que l'article personal no té plural, quan els parlants se senten en la necessitat d'usar-ne un plural, fan servir l'article salat. Això és el que he volgut indicar amb l'asterisc de la taula de l'article personal. Vet aquí alguns exemples:

sa feixa des Cotxos (I)
es quiosco des Peps Tonis (II)
sa feixa des Turs de Montis (II)
sa punta des Andreus (IV)
es torrent des Durbans (V)
sa cova des Jordis (VI)
cas Wallis (XIII)

3.2. Combinacions amb l'article personal

A diferència dels articles estàndard i salat, l'article personal masculí només forma contracció amb la partícula *ca*, mentre que, després de la preposició *de*, fa que aquesta s'apostrofi. En registres col·loquials també es pot reduir la preposició *per* (*per* > [p]), tal com he reflectit en el quadre.

3.3. Personalitzacions

Com he indicat anteriorment, l'article personal pot usar-se, també, davant noms d'animals i coses. Pel que fa a la toponímia, se'ns presenta sovent davant noms d'esculls, roques, pesqueres o figueres. Vet ací, a continuació, una relació d'aquests topònims personalitzats:

en Marcús (VI)
en Moreneller (VI)
en Caragoler (VI)
na Carbonera (VI)
na Freda (V)
na Planes (VI)
sa punta de *na* Xiscarra (VI)
na Banc o *na* Bancs (VI)
*n'*Argelest (VI)
na Ponts (VI)
en Bessó (VI)
en Caragoler (VI)
na Rierona (VI)
*n'*Església (VI)

<i>Taula de l'article personal</i>				
	Masculí	Masculí + vocal	Femení	Femení + vocal
Singular	<i>en</i>	<i>n'</i>	<i>na</i>	<i>n'</i>
Plural*	<i>es</i>	<i>es</i>	<i>ses</i>	<i>ses</i>

<i>Combinacions amb l'article personal</i>	
<i>a + en → a en</i>	
<i>de + en → d'en</i>	<i>sa platja d'en Bossa</i> (I), <i>es xalet d'en Verdera</i> (I), <i>es puig d'en Fèlix</i> (I)
<i>per + en → per en (p'en)</i>	
<i>per a + en → per a en</i>	
<i>ca + en → can</i>	<i>can Mosson</i> (I), <i>can Bosquets</i> (I), <i>can Matar</i> (I), <i>can Roquetes</i> (I)



A dalt, a l'esquerra, l'escull de na Cambrelina, a la costa portmanyina. A la dreta, na Xapada, un escull situat a la cala d'Albarca, a la costa mateuera.

n Esglésies (VI)
n Alta (VI)
 es canal d'*en* Catius (VI)
 sa font d'*en* Covetes (VI)
na Berenguera (IX)
na Xapada (IX)
na Plana des Calons (IX)
na Berenguera (IX)
na Plana (IX)
n Avellanes de Dins (IX)
n Avellanes de Fora (IX)
na Carabassona (X)
na Borda (X)
na Plana (X)
na Planets (X)
na Bastó (X)
na Negra (X)
na Coloms (XI)
en Badats des Murtar (XI)
n Espinosa (XI)
na Racó de s'Ase (XI)
en Punta Prima (XI)
en Badats (XI)
na Verda (XI)
n Eixancat des Cap (XI)
na Bastó (XI)
na Cimals (XI)
na Negra (XI)
na Blanca (XI)
na Portalàs (XII)

na Girada (XII)
na Cocó (XII)
na Llavió (XII)
na Plana de Fora (XII)
na Bous (XII)
 ses puntes d'*en* Petroell (XII)
na Passes de ses Balandres (XII)
na Negra (XII)
na Girada (XII)
na Besora (XII)
n Escandella (XII)
na Plana de s'Illot (XII)
na Planes (XII)
n Espinosa (XII)
na Moscard (XII)
na Plana (des Coralls) (XII)
na Planes (XII)
na Donzella o Donzelles (XII)
na Sellada (XII)
na Passa o Passes (XII)
na Planes de sa Balena (XII)
na Foradada (XII)
na Plana o Planes (XII)
na Cambrelina (XIII)
na Plana (XIII)
na Campana (XIII)
na Salvadora (XV)
na Collet (XV)
 sa cova de *na* Collet (XV)
na Plana (XV)

na Bosc (XV)
na Canyet (XV)
na Gorra (XV)
na Roc (XV)
na Bruta (XV)
en Frare (XV)
 es pujol de *na* Brunisca (XVI)
na Plana (XVII)
n Oriola (XVII)
na Beltrana (XVII)
na Plana des Porxos (XVIII)
na Bassetes (XVIII)
na Plana (XVIII)
 sa punta de *na* Bruta (XVIII)
na Llista (XVIII)
en Morenellet o *en* Morenell (XIX)
en Caragoler (XIX)
 sa tanqueta de *na* Martinenca (XXII)
 sa tanqueta de *n* Oriola (XXII)
 es pla de *na* Blanca (XXII)
 es pujol de *na* Grec (XXIII)
n Adolf (XXIII)
na Planes (XXIII)
na Planes (XXIII)
na Campanes (XXIII)
na Cabeçudes (XXIII)
 es racó de *na* Busques (XXIII)
n Esquena d'Ase (XXIV)
 es forat de *na* Torís de *na* Capblanc (XXIV)
na Ca (XXV)
na Canet (XXV)
na Ronc (XXV)
n Adolf (XXV)
 sa punta de *na* Llobarro (XXV)
n Escaleta (XXV)

sa cova de *na* Molinets (XXV)
na Pilanet (XXV)
na Niga (XXV)

4. Conclusions

L'estudi de l'ús que fan dels topònims els parlants d'Eivissa i Formentera demostra que la llengua és un ésser viu i canviant, i, tot i que els noms de lloc tenen una forta tendència a la fossilització, els articles que els acompanyen són més adaptatius. Així, els articles que tradicionalment s'usaven en els topònims també presenten canvis evidents i mostren tendències a la simplificació. En el cas d'Eivissa i Formentera, l'economia del llenguatge condueix a simplificar els articles dels noms de lloc, factor que explica la progressiva substitució de l'article estàndard pel salat en molts de topònims pitiusos.

5. Bibliografia

BOFARULL, A. DE – D. A. BLANCH (1867). *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: Espasa Hermanos, Editores.

CLOTA GARCIA, D. – V. FERRER I MAYANS (2002). «Microtoponímia de la vènda de sa Talaia (Formentera)». Treball dirigit per Enric Ribes i Marí i dipositat al Consell Insular d'Eivissa.

COSTA, M. A. – C. TORRES (2001). «Microtoponímia de la costa del municipi de Sant Josep de sa Talaia». Treball dirigit per Marià Torres Torres i dipositat al Consell Insular d'Eivissa.

FERRER I MAYANS, V. – R. GUASCH I FERRER (2007). «Ecotoponímia de les vèndes orientals de Formentera». Treball dirigit per Joan Ramon Torres i dipositat al Consell Insular d'Eivissa.

LÓPEZ, P. – E. RIBES – G. VALERO (1993). «Estudi toponímic general de l'illa de Formentera». Treball inèdit dirigit per Joan Miralles i Montserrat i dipositat a la Universitat de les Illes Balears (UIB).

MANENT, A. (1982). «L'ús literari dels articles onomàstics (una polèmica entre Antoni Rovira i Virgili i Joaquim Ruyra)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior* [Barcelona], VIII, p. 1-5.

MARÍ [MARÍ], J. (1973). «L'article literari en la llengua de les Pitiüses». *Eivissa* [Eivissa], núm. 3, p. 38-41.

MARTÍ I CASTELL, J. (1990). *Gramàtica*



A dalt, el cap de Rubió vist des de sa Gravada, amb sos Tossals i ses Torrasses.

històrica. Problemes i mètodes. València: Universitat de València.

MTB = INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1992). *Mapa Topogràfic Balear*. Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori del Govern Balear. Palma. Escala 1:5.000. Data de vol: octubre de 1988.

RIBES I MARÍ, E. (2009). «Toponímia i dialecte a Eivissa i Formentera. El paper dels topònims en la recerca dialectal: l'exemple de la costa pitiusa». Tesi doctoral dirigida per Emili Casanova Herrero, dipositada a la Facultat de Filologia de la Universitat de València.

——— (2014). «La parla formentera. Una caracterització a partir de la toponímia». *Randa* [Barcelona: Insti-

tut Menorquí d'Estudis: Publicacions de l'Abadia de Montserrat], núm. 72, p. 151-176.

VENY, J. (1999). *Aproximació al dialecte eivissenc*. Mallorca: Editorial Moll (Tomir; 40).

VILLANGÓMEZ LLOBET, M. (1972). *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

——— (1981). «Una característica de la parla eivissenca». *Eivissa* [Eivissa], núm. 12, p. 10.

ENRIC RIBES I MARÍ
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
COMISSIÓ TÈCNICA D'ASSESSORAMENT
LINGÜÍSTIC DE LA UIB ■